

трудова міграція; 3) недосконалість інформаційного забезпечення міграційної політики; 4) невизначеність пріоритетів та позицій держави у сфері регулювання міграційних процесів; 5) відсутність національної моделі міграційної політики» [16, с. 53].

«Нині зовнішня міграція економічно активного населення – це проблема національної безпеки України», – пише У.Я. Садова, досліджуючи диспропорції розвитку територіальних соціально-економічних систем та вважаючи міграцію населення показовим індикатором кризового стану регіональної економіки [17]. В.Довга називає зовнішню трудову міграцію чинником, що послаблює трудовий потенціал України [3]. Так, на її думку, недоліки та проблеми вітчизняного ринку праці зумовлюють мотивацію працездатного населення щодо пошуку роботи за кордоном. «Проблема нашої країни ховається не в дешевизні робочої сили українців за кордоном, а в тому, що вона дешева в нашій державі, – пише В.Довга, – тобто відіграє роль значний розрив у доходах. За одну і ту саму виконану роботу працівник отримує за кордоном у 5 разів більше, ніж на території власної держави» [3, с. 166]. Слід зауважити, що на даній проблемі наголошує і О.А. Малиновська [6]. Так різниця між доходами населення країн-членів ЄС та доходами трудових мігрантів з кожним етапом розширення ЄС лише збільшується. Це викликає занепокоєння, перш за все, країн-реципієнтів трудових мігрантів у зв'язку з тим, що підвищена мотивація трудової міграції приводить у розвинуті європейські країни сотні тисяч людей із країн з низьким рівнем життя.

За даними Представництва Міжнародної організації міграції в Україні, понад 2/3 українських трудових мігрантів – чоловіки. Найпопулярнішими країнами призначення є Російська Федерація, Німеччина, США, Ізраїль, Чехія, Угорщина, Польща [10, с. 3]. Структуру основних сфер працевлаштування українських трудових мігрантів наведено на рисунку 1.

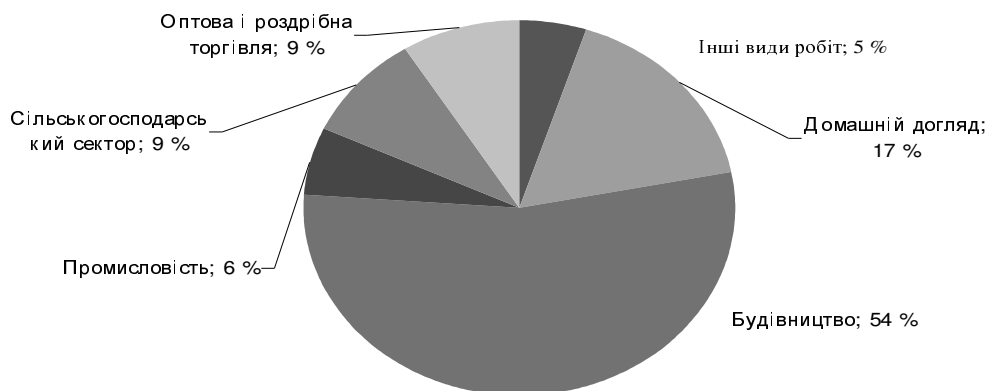

Рис. 1. Основні сфери працевлаштування українських трудових мігрантів [10, с. 3]

Проте міграція є явищем не лише демографічним. Вона призводить до низки соціально-економічних явищ, зокрема, у сфері пенсійного забезпечення, фінансовій сфері, впливає на зміни у кількісних та якісних показниках робочої сили у регіонах та Україні в цілому, а також призводить до появи тіньового сектору економіки та критичного загострення соціальних проблем. Так наслідком бажання легшого заробітку за кордоном стає торгівля людьми. «У щорічній доповіді Державного департаменту США, присвяченій торгівлі людьми, – вказує В.Зілгалов, – сказано, що Україна не лише є джерелом торгівлі людьми, коли українці стають жертвами цього злочину в десятках країн світу, але в самій Україні наростають масштаби торгівлі людьми, трудовими мігрантами з Молдови, Узбекистану, Камеруну, Пакистану» [4]. Ці факти підтверджуються і статистикою Міжнародної організації з міграції [14] (рисунки 2, 3).

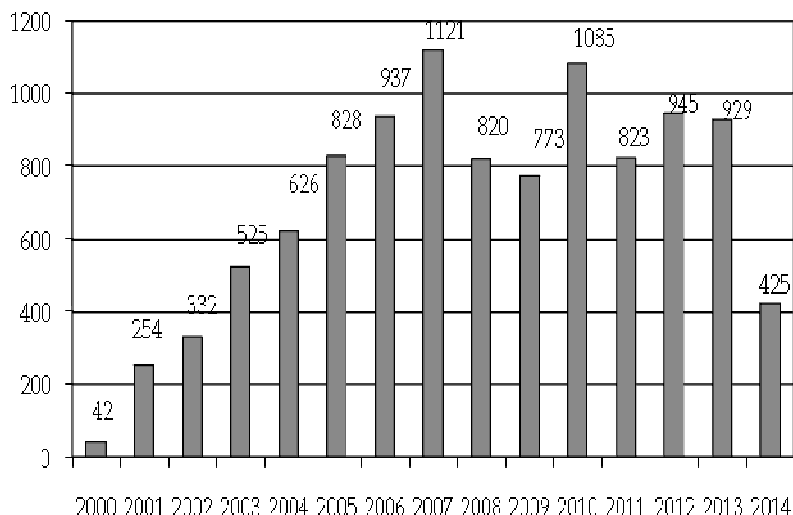

Рис. 2. Кількість виявлених осіб, постраждалих від торгівлі людьми протягом 2001–2014 рр., [14, с. 1]

При цьому головні країни призначення постраждалих були Російська Федерація (44 %), Польща (13 %), Туреччина (12 %), Україна (6 %), Чехія (3 %), Італія (2 %) [14, с. 1]. Жінки складають 67,6 % постраждалих. Переважними напрямками експлуатації є трудова (55,2 %), сексуальна (40,2 %) [14, с. 3]. «Окреслюється нова тенденція фемінізації міжнародної міграції, – пишуть Г.В. Герасименко та О.В. Позняк, – що є наслідком сучасних змін у структурі зайнятості та сегментації світового ринку праці» [2, с. 46]. Також вони зазначають «підвищену вразливість жінок-мігрантів до дискримінації, експлуатації та порушення прав людини, зокрема торгівлі людьми» [2, с. 48].

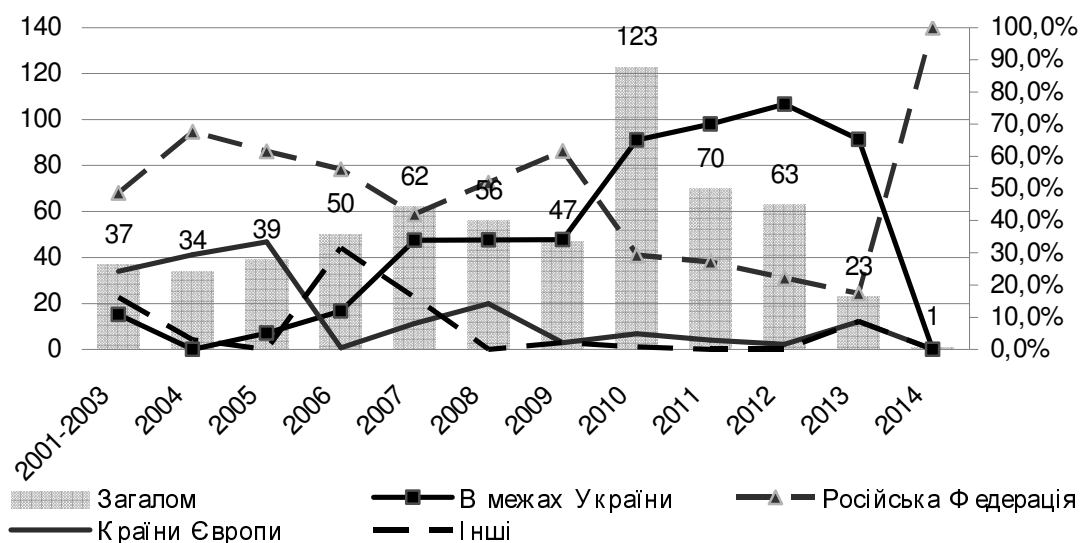

Рис. 3. Статистика повернення неповнолітніх, постраждалих від торгівлі людьми протягом 2001–2014 рр., осіб (за країнами призначення) (побудовано на основі [1, с. 1])

Зокрема, понад 50,9 % неповнолітніх постраждали від сексуальної експлуатації, 27,0 % – від примусу жебрацтва, 14,6 % – від трудової експлуатації. Понад 2/3 з усіх постраждалих – дівчата [1, с. 1]. В цілому за цей період «з 605 неповнолітніх постраждалих 575 є громадянами України та 28 осіб інших національностей: 22 громадянина Молдови; 4 – Російської Федерації, 1 – Киргизстану, 1 – Нігерії, 1 – Афганістану та 1 – особа, громадянство якої не встановлено» [1, с. 1].

З цього приводу О.В. Позняк пише: «По-перше, масштаби торгівлі людьми вочевидь більші, ніж показують дані МВС та МОМ, по-друге, попри прийняті заходи державної політики, обізнаність населення України з проблемою торгівлі людьми є неприпустимо низькою, по-третє, всебічну оцінку

явища навряд чи можна здійснити на основі обстеження з широкого кола проблем – потрібні спеціальні дослідження» [12, с. 27]. Вважаємо, що відсутність належних умов працевлаштування багатьох жінок в Україні (хоча і можна спостерігати декларування дотримання їх прав, вони однак постійно порушуються, а роботодавці знаходять шляхи обходу законодавчих бар'єрів), неможливість отримання в більшості випадків конкурентної оплати праці змушують їх шукати заробіток за кордоном. Проте виходом з цього становища є створення дієвої системи забезпечення дотримання трудових прав жінок, розвиток та впровадження програм підвищення їх кваліфікації та зайнятості.

Іншою проблемою і ринку праці України, і зовнішньої трудової міграції, є те, що багато фахівців, чия підготовка здійснювалася в Україні, не мають фізичної можливості отримати роботу відповідно до здобутої освіти і займаються некваліфікованою, хоча і добре оплачуваною (порівняно з нашою державою), працею за кордоном. С.Панчишин та О.Сахарська зауважують, що «через масштабну еміграцію, попри значне збільшення обсягів підготовки фахівців із вищою освітою, їх частка у складі населення 25–34 років помітно знизилася» [11, с. 3]. Крім того, вони пояснюють таку тенденцію ще і приєднанням нашої держави до Болонського процесу [11, с. 5]. Оскільки, як правило, такими мігрантами є молодь, яка в перспективі пов'язує своє життя не з Україною та виховує дітей поза її межами, соціально-економічним наслідком міжнародної трудової міграції є старіння нації.

Таким чином соціальну напругу посилюють: це й додаткове навантаження на пенсійний фонд, зниження рівня доходів бюджету у зв'язку з тим, що доходи заробітчани не оподатковуються в Україні, а інтелектуальний ресурс держави виснажується (у разі багаторічної роботи не за фахом) або втрачається взагалі (якщо мігрант не повертається в Україну, а залишається працювати за кордоном).

Формальне обмеження не є ефективним інструментом у боротьбі з зовнішньою трудовою міграцією населення України. Проте забезпечення за кордоном громадянам України належного працевлаштування, яке б відповідало їх фаху та кваліфікації, дозволило б підвищити рівень їх життя, хоча і поза межами України. «Тимчасова еміграція під егідою держави на основі двосторонніх міждержавних угод, – пише О.В. Позняк, – має стати дієвою альтернативою постійному (безповоротному) виїзду та нелегальним трудовим поїздкам» [13, с. 121]. І не дивлячись на те, що такі трудові ресурси не будуть використані в економіці нашої держави, доходи трудових мігрантів за правильного стимулювання та поліпшення валютного й інвестиційного клімату, а також зниження податкового тиску, можуть бути реінвестовані в економіку України.

Зауважимо, що з розвитком технологій, формуванням єдиного світового інформаційного простору, актуальним напрямком для фахівців різних професій і кваліфікацій стає так званий фрілансінг. Хоча фактично людина не мігрує, її знання, навички і вміння часто знаходять пристосування поза межами вітчизняної економіки. Це явище поширюється переважно через дію двох факторів:

- небажання працювати за розцінками, що пропонуються роботодавцями України;
- економічно вигідне залучення фахівців із країн із низьким рівнем середньої зарплати, таких, як наша держава.

Таким чином, слід констатувати, що багато вітчизняних фахівців працюють у сфері аутсорсінгу послуг, зокрема міжнародного (переважно бухгалтерські, фінансово-аналітичні послуги, роботи у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій, програмування, дизайну тощо). І хоча перевагою зовнішньої трудової міграції для України є інтеграція вітчизняного ринку праці у європейський, проте посилити конкурентну спроможність української робочої сили можна лише за правильної освітньої політики та політики зайнятості.

Основними завданнями стратегії регулювання міграційних процесів в Україні на сучасному етапі М.Д. Романюк називає:

- «1) скорочення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни;
- 2) гарантування соціальної захищеності українських трудових мігрантів за кордоном;
- 3) забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок;
- 4) якнайширше залучення фінансових коштів від закордонної трудової міграції в економіку України;
- 5) запобігання зниженню кваліфікації високоосвічених спеціалістів внаслідок виконання ними за кордоном низькокваліфікованих робіт;
- 6) недопущення нелегальної міграції і передусім транзиту нелегальних мігрантів через територію України;
- 7) сприяння поверненню етнічних українців та представників раніше депортованих народів» [15, с. 59].

Перші чотири завдання О.В. Позняк називає напрямками державної політики щодо регулювання трудових міграцій [12, с. 24], додаючи до них також «пом'якшення дії чинників, що стимулюють виїзд на роботу за кордон» [13, с. 122]. Крім того, вказаним дослідником запропоновано систему пріоритетів України щодо залучення іммігрантів України [12, с. 23–24]. Проте на даному етапі розвитку українського суспільства оптимістичними видаються зазначені ним пріоритети, оскільки масове повернення трудових мігрантів в Україну наразі є сумнівним у зв'язку з економіко-політичною ситуацією.

Вважаємо, що невідкладними заходами уникнення негативних наслідків зовнішньої трудової міграції можна назвати такі:

1) оперативний моніторинг внутрішньої та зовнішньої міграції з метою отримання релевантних даних щодо змін у її обсягах та напрямках для прийняття рішень щодо впровадження національних та регіональних програм зайнятості;

2) підписання міжнародних угод про працевлаштування та соціальний захист трудових мігрантів, що дозволить підвищити якість умов праці та побуту населення України, яке мігрувало в іншу країну для працевлаштування, зокрема шляхом легалізації їх трудового перебування за кордоном;

3) удосконалення системи вищої освіти, її орієнтації на потреби національного та регіональних ринків праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поширення явища міжнародної трудової міграції пояснюється розвитком глобалізованого світу, а у Європі – принципом відкриття державних кордонів для членів Євросоюзу. Проте для подолання негативних наслідків міжнародної трудової міграції, її перебіг слід контролювати, зокрема в частині введення умов відкриття державних кордонів, тимчасових обмежень перебування трудових мігрантів за кордоном, оскільки, як правило, міграційні потоки відбуваються з країн з нижчим рівнем життя населення до країн з вищим рівнем.

І хоча однією з переваг досліджуваного явища є інтеграція України у європейські ринки, зокрема ринок праці, наша держава ще не готова долучитися повномасштабно до відкриття державних кордонів для руху мігрантів, оскільки недоліки чинного вітчизняного законодавства щодо питань соціального захисту та працевлаштування, не дозволяють захистити права і забезпечити добробут українців, працюючих за кордоном,

Соціально-економічним наслідком міжнародної трудової міграції є старіння нації, не пов'язаної з віком мігрантів, (переважно це люди молоді, які в перспективі пов'язують своє життя не з Україною і виховують дітей поза її межами).

Тому разом із загальними демографічними проблемами України соціальну напругу посилюють: додаткове навантаження на пенсійний фонд, зниження рівня доходів бюджету у зв'язку з тим, що ці доходи не оподатковуються в Україні.

Вважаємо, що невідкладними заходами уникнення негативних наслідків зовнішньої трудової міграції можна назвати такі:

1) оперативний моніторинг внутрішньої та зовнішньої міграції з метою отримання релевантних даних щодо змін у її обсягах та напрямках для прийняття рішень щодо впровадження національних та регіональних програм зайнятості;

2) підписання міжнародних угод про працевлаштування та соціальний захист трудових мігрантів, що дозволить підвищити якість умов праці та побуту населення України, яке мігрувало в іншу країну для працевлаштування, зокрема шляхом легалізації їх трудового перебування за кордоном;

3) удосконалення системи вищої освіти, її орієнтації на потреби національного та регіональних ринків праці.

Список використаної літератури:

1. Боротьба з торгівлею дітьми: Україна : статистичні відомості станом на 30 червня 2014 р. / Міжнародна організація з міграції (МОМ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stoptrafficking.org/view.statistics/mode.download/id.46/f.file>.
2. Герасименко Г.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – № 1. – С. 46–54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11655/04-Gerasumenko.pdf>.
3. Довга В. Зовнішня трудова міграція – важливий чинник, що послаблює трудовий потенціал України / В.Довга // Вісник Львівського ун-ту. – 2009. – Вип. 41. – С. 165–168.
4. Зілгалов В. Торговля людьми в Україні зростає – представник МОМ / В.Зілгалов // Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25023343.html>.
5. Малиновська О.А. Міграційна політика Російської Федерації: сучасні підходи й уроки для України / О.А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 1. – С. 50–60.
6. Малиновська О.А. Міграції населення країн Центральної Європи та Балтії після розширення ЄС / О.А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2007. – № 2. – С. 56–68.
7. Малиновська О.А. Міжнародні міграції та суспільні трансформації доби глобалізації / О.А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 5–19.
8. Малиновська О.А. Трудові мігранти та їхній внесок у соціально-економічний розвиток України / О.А. Малиновська // Регіональна економіка. – 2013. – № 3 (69). – С. 82–93.

9. *Малиновська О.А.* Українсько-португальські міграційні зв'язки та паралелі / *О.А. Малиновська* // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 2. – С. 93–105.
10. Міграція в Україні: факти та цифри (2011 р.) / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.
11. *Панчишин С.* Конкурентоспроможність робочої сили у відкритій господарській системі України / *С.Панчишин, О.Сахарська* // Вісник Львівського ун-ту. – 2009. – Вип. 41. – С. 3–7.
12. *Позняк О.В.* Проблеми формування міграційної політики України в сучасних умовах / *О.В. Позняк* // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 20–28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8717/02-Poznak.pdf>.
13. *Позняк О.В.* Стратегія державної політики у сфері зовнішніх трудових міграцій / *О.В. Позняк* // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 1. – С. 118–124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11748/13-Pozniak.pdf>.
14. Протидія торгівлі людьми: Україна (станом на 30 черв. 2014 р.) / Міжнародна організація з міграції (МОМ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stoptrafficking.org/view.statistics/mode.download/id.46/f.file>.
15. *Романюк М.Д.* Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти / *М.Д. Романюк* // Демографія та соціальна економіка – 2009. – № 1. – С. 50–60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9047/05-Romanuk.pdf>.
16. *Садова У.Я.* Міграційні процеси в Україні: сучасні виклики та регіональна специфіка (за результатами II Міжнар. науково-практ. конф.) / *У.Я. Садова, М.М. Біль* // Регіональна економіка. – 2013. – № 3 (69). – С. 211–221 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/68220/22-Sadova.pdf>.
17. *Садова У.Я.* Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем / *У.Я. Садова* // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 29–36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9049/03-Sadova.pdf>.
18. *Beath A.L.* Migration. Globalization Development: trade, finance, aid, migration, and policy / *A.L. Beath* // The International Bank for Reconstruction and Development, 2007. – 308 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/978-0-8213-6274-7>.
19. *DeWaard J.* The temporal dynamics of international migration in Europe: Recent trends / *J.DeWaard, J.Raymer* // Demographic research. – 2012. – Vol. 26. – С. 543–592 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol26/21/>.

ШИМАНСЬКА Катерина Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми міжнародної міграції в міжнародних економічних процесах;
 - проблеми бухгалтерського обліку, аналізу і контролю операцій у сфері поводження з відходами
- E-mail: utter2006@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2015.